

Annona Nova VI.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2014

Szakmai lektorok:

Bagi Zsolt
Balázs Péter
Bene Adrián
Fancsaly Éva
Halmai Tamás
Kiss Gábor Zoltán
Koncz István
Kucserka Zsófia
Orbán Jolán
Pete Krisztián
Szabó Veronika
Szászvári Karina
Takáts József

A kiadvány a *Nemzeti Tehetség Program* támogatásával jelent meg
NTP SZKOLL – 130039

Felelős kiadó:
Bagi Zsolt

Szerkesztők:
Főfai Rita, Németh Dániel, Schelhammer Zsófi,
Varga Réka, Vilmos Eszter, Vörös Eszter

Borítóterv:
Zsupos Norbert

Tördelés:
Kiss Tibor Noé

ISSN: 2061-4926

© A szerzők, 2014
© A szerkesztők, 2014

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

Égő Áron, Mátyási Róbert: Négykezes előszó	7
Soós Kinga: Az elfogulatlan szemlélő – Töredékek Adam Smith morálfilozófiájából	11
Tuboly Ádám: A logikai szintaxistól a szemantikáig – Carnap színeváltozása?	23
Szabó János: Szerepjátékos csoportokkal való elégedettség vizsgálata fontos csoportalakító változók tükrében	37
Szanyi-Nagy Judit: A digitális tábla és a Z generáció	51
Kiss Georgina: Babits a cybertérben – Hogyan segíthetjük elő az értelmező olvasást konstruktív pedagógiai eszközökkel?	65
Szakál Kata: A selyem útja – Alessandro Baricco <i>Selyem</i> című regényéről	75
Szávold Brigitta: Herczeg Ferenc „tündöklése és bukása” – Az író megítélésének változása kortársai szemszögéből	85
Varga Réka: Két szombatos kódex – A Mátéfi János-kódex és a Szombatosok régi könyvének összefüggései	95
Ferenczy Nikolett: A film balítélete – A <i>Büszkeség és balítélet</i> megfilmesíthetőségének kérdése	107
Csőnge Tamás: Valótlan képek láttatása – Karakternarráció és nem antropomorf narráció összjátéka a filmben	121
Nagy Zsófia: Szóvá formált kép / képpé festett szó – A Kalligramszerűség vizsgálata René Magritte festészetében	133
Németh Dániel: Az igekötős igék helyesírása és helye a nyelvtanokban – Rövid történeti áttekintés	147
A Kerényi Károly Szakollégium tagjai és mentorai a 2012/2013-as, illetve a 2013/2014-es tanévben	161

Varga Réka vagyok, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi karának magyar szakos hallgatója. A mesterképzés utolsó évében kerültem be a Kerényi Károly Szakkollégiumba, ahol folytattam korábbi kutatásaimat. Az így elkészült szakdolgozatomban és tudományos munkáimban Bogáti Fazakas Miklós zsoldtárainak szombatosszövegeiben felbukkanó változataival foglalkoztam.

VARGA RÉKA

Két szombatosszövegről

A Mátéfi János-kódex és a Szombatosszövegek régi könyvének összefüggései

Mátéfi János kódexével kapcsolatban igen szűkszavú a szakirodalom, noha a ma Kalocsán, a Főszékesegyházi Könyvtárban található, 254 levélből álló kódex szöveganyaga meglehetősen sok érdekességgel szolgálhat. A kódexet minden valószínűség szerint 1620 körül írta össze Ürmösi Mihály és néhány ismeretlen társa Mátéfi Jánosnak.¹ A kódex első része polemikus szövegeket és egy *Calendarium perpetuum*-ot tartalmaz, ezután „Anno 1634” felirattal következik Bogáti Fazakas Miklós *Psalteriuma*, a végén pedig szombatosszövegek állnak.²

Szűkebben vett vizsgálódásom alapjául Bogáti ebben a kódexben megjelenő zsoldtárai szolgálnak. Korábbi kutatásom során igyekeztem minél pontosabban átírni és megérteni e variáncscsoport érdekességeit, néhol az egész kódexre vonatkozóan, néhol egy-egy zsoldtár kiragadásával szemléltetve az említésre méltó jelenségeket. E dolgozatomban a másoló bibliai utalásokhoz való viszonyát igyekszem részletesebben vizsgálni, okot keresve a

1 SZABÓ T. Attila: *Kézírtos énekeskönyveink és verses kézirataink a XVI–XIX. században*, Füßy József Könyvnyomdai Műintézete, Zilah, 1934., I, 113.; STOLL Béla: *A magyar kézírtos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840)*, Balassi, Bp., 2002., 39.

2 STOLL Béla: *A magyar kézírtos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840)*, Balassi Kiadó online <http://www.balassikiado.hu/BB/netre/html/stoll.html> (letöltve: 2013. 12. 01.)

többi változattól való eltérésre, figyelembe véve a szombatos irodalom korabeli írásait, kiváltképp Árkosi János kódexét. Párhuzamot szeretnék vonni a két kódex között, szemléltetve a hasonlóságokat és az egyértelműen közös pontokat.

A *Szombatos régi könyvek*ént is ismert *Árkosi János-kódex* keletkezési idejének Dán Róbert az 1617–1626 közötti időszakot teszi meg.³ Újlaki-Nagy Réka munkásságából azonban tudjuk, hogy az 1626-os évszám a kódexben nem található meg, csupán egy Boros Györgytől eredeztethető tévedésről van szó.⁴ A fólió méretű korabeli oklevélbe kötött kézirat Székely Sándortól kapta a *Szombatosok régi könyve* elnevezést,⁵ előtörténetéről először Ürmösi Sándor számolt be 1855-ös bözödújfalui látogatásakor. Az egykor valószínűleg több száz oldalas, ma hatvan levélre csökkent kolligátum a benne található szövegek alapján egyértelműen szombatos környezethez köthető.⁶ A kódex tartalmaz többek között hitelveket kátészerű felsorolásban, könyörgéseket, Eössi András imáit, Bogáti-zsoltárokat, egy értekezést, mely *Az Szentírás panaszolkodása* címet viseli, ezenkívül étkezési előírásokat, kommentárokat, Luther és Arisztotelész elleni polémiákat és Mózes második, illetve harmadik könyvéből származó részletek fordítását is.⁷

A kódex a szombatoság alapvető tanításait közli közérthető formában és polemikus hangnemben, célját maga is megjelöli: „Is-ten igaz vallásának” kíván híveket toborozni.⁸

Mint említettem, a kódex tartalmaz hitelveket, szabályokat praktikus szempontok alapján összegyűjtve, egyúttal az új vallás minden elvének megfelelően összeválogatva. A hitelvek felsorolásán kívül a hétköznapi életben követendő szabályokat is hosszan kifejti, szól a vér fogyasztásának tilalmáról, *A faggyú ételről*, a döghús fogyasztásának tilalmáról, de a nők havi tisztulása ese-

3 DÁN Róbert: *Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon*, Akadémiai, Budapest, 1987 (Humanizmus és Reformáció 13.), 110.

4 ÚJLAKI-NAGY Réka: *Korai szombatos íráskorok*, Európa Alapítvány, Szeged, 2010 (Fiatalkor filológusok füzetek, korai újkor 7.), 13.

5 BOROS György: *A szombatosok irodalmi maradványai és vallásos nézeteik*, Keresztény Magvető, XXI. (1886.) 2–20., 76–88., 142–152., 76.

6 DÁN Róbert: *Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon*, Akadémiai, Budapest, 1987 (Humanizmus és Reformáció 13.), 49.

7 ÚJLAKI-NAGY Réka: *Korai szombatos íráskorok*, Európa Alapítvány, Szeged, 2010 (Fiatalkor filológusok füzetek, korai újkor 7.), 96–98.

8 DÁN Róbert: *Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon*, Akadémiai, Bp., 1987 (Humanizmus és Reformáció 13.), 50.

tén esedékes teendőkről is. Ebből már látható, hogy nem csupán vallási értekezésről van szó az *Árkosi-kódex* esetében, hanem egy komplett, az új irányzat igényeit – még ha azok nem is teljesen kiforrottak – kielégítő útmutatóról, melynek célja a használhatóság.⁹ Praktikusságra épül, a vallás fontos alapelemeit tartalmazza, melyek minden szombatos embernek szükségesek lehetnek.

A *Mátéfi János-kódex* vizsgálata során felmerült számos probléma egyike a másoló/átdolgozó kettős viszonya a kontextuális utalásokhoz. A kódexben található *Psalterium* ugyanis, mely Bogáti Fazakas Miklós fordítása, bővelkedik olyan utalásokban, melyek a Biblia más könyveiben található meg. Az unitárius énekszerző munkásságának egyik fő jellemzője az, hogy műveit igyekszik az Ószövetség keretein belül értelmezni – néhány esetben fordul csak elő, hogy újszövetségi utalásokat találunk a szövegekben. A 16. század zsoltárfordítóival ellentétben tehát Bogáti műveiben az ószövetségi „epikai keret” nem pusztán díszítőelem, hanem a zsoltárok szerves része, *Sámuel*, illetve a *Királyok könyvét* veszi alapul a történeti keret kialakításában, hiszen itt szerepelnek az eredeti zsoltárfeliratokban említett helyek, illetve személyek.¹⁰ Ezenkívül Dán Róberttől tudható az is, hogy Bogáti rendelkezésére állt Augustinus Justinianus 1516-ban megjelent *Octapulus Psalterii* című munkája, melyben az egykori nebiói érsek egymás mellé rendezte a héber, arámi, arab, görög és latin zsoltárvariánsokat, amelyek mellett latinra fordított középkori rabbinikus kommentárok is szerepelnek. A szöveganyagból Bogáti a zsoltárokból szereplő eseményekre, személyekre fordított kiemelkedő figyelmet, ugyanis ezek azok a pontok, ahol az orientális textusok latin változatai és a posztbiblikus zsidó magyarázatok összekapcsolódnak az unitárius felfogással.¹¹

Mátéfi János kódexében sok esetben az ószövetségi utalásokat a másoló eltünteteti, mással helyettesíti vagy lényegesen leegyszerűsíti. Sőt, található példa arra is, hogy a kimutathatóan az

9 ÚJLAKI-NAGY Réka: *Korai szombatos íráások*, Európa Alapítvány, Szeged, 2010 (Fiatalkor filológusok füzetei, korai újkor 7.), 186.

10 CSÁSZÁR Ernő: *A magyar protestáns zsoltárköltészet a XVI. és XVII. században*, ItK., (12)1902, 35–46., 162–173., 300–318., 446–466., 455–460.

11 DÁN Róbert: *Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon*, Akadémiai, Bp., 1973 (Humanizmus és Reformáció, 2) 147., BOGÁTI FAZAKAS Miklós: *Magyar Zsoltár*, Magyar Helikon, Bp., 1979, 249.

Octaplaból származó jegyzetek alapján, a minden valószínűség szerint az eredetiben szereplő strófákat is eltünteti a szövegből, ha azok nem felelnek meg a szombatos teológiának.

A bibliai utalások kiirtására számtalan példát lehetne hozni. A száztizenkilencedik zsoltár nyolcvankilencedik versszaka például így fest:

Péchi Simon-énekeskönyv	Mátéfi János kódexe
Saulra Dávid így panasza, ki sok latorral csak bánta, az sátorhoz hogy nem járhatta, száztizenkilenced nótája.	Sok irigyire így panasza, kiktől Dávid sok bút látta, az sátorhoz hogy nem járhatta, száztizenkilenced nóta.

Saul nevének kihagyása itt nem pusztán egy zavaró tényező eltávolítása, mely a megértést nehezítené. Ebben az esetben is megfigyelhető, hogy ezzel a mozzanattal a másoló eltünteti a kontextust, hiszen Sámuel második könyvének huszonkettedik részével kapcsolatban szokás ezt a zsoltárt említeni, Bogáti maga is ezt a környezetet kapcsolja hozzá, és ennek elhagyása értelmi változást ugyan nem eredményez, de jelentős mértékben általánosítja a szöveget.

A következő a 102. zsoltár tizenharmadik-tizenegyedik versszaka.

Ne hagyj szegény Siont, immár keserüljed, Hetvened esztendő mert immáron eljött, Kiben, fogadád, hogy néped megtéríted, Megromlott hazánkat ismét megépítéd.	Ne hagyj szegény Siont, immár keserüljed, Ily hosszú rabságból időre hogy mentsed, Világ szegletiről öszve hordjad, gyűjtsed, Megromlott hazánkot kegyesen ép(p)ítéd.
Uram, szolgálid is már minket kedvelnek, Cyrus és Dárius rajtunk keserülnek, Siont építenünk az urak segítnek, Porban hevert köveket velünk emelnek.	Uram, szolgálidnak csak ez esze, kedve, Sírva vagy óhajta ez lelki öröme, Ciont ha minden nap látna épülnie, Porba hevert kövét falban tetetné.

A bibliai¹² utalás ezekre a helyekre mutat: *Jeremiás próféta könyvének* két versére:

29,10. Mert ezt mondja az Úr: Mihelyt eltelik Babilonban a hetven esztendő, meglátogatlak titeket; s betöltöm rajtatok az én jó szót, hogy visszahozzalak titeket e helyre.

12 A Biblia idézett részei minden esetben Károli Gáspár fordításából valók. Online forrás: <http://biblia.hit.hu/> (letöltve: 2014. 04. 22.).

29,11. Mert én tudom az én gondolatimat, a melyeket én felöletek gondolok, azt mondja az Úr; békességnek és nem háborúságnak gondolata, hogy kívánatos véget adjak néktek.

Illetve *Dániel könyvének* egy helyére:

9,25. Tudd meg azért és vedd eszedbe: A Jeruzsálem újraépítése felől való szózat keletkezésétől a Messiás-fejedelemig hét hét és hatvankét hét van és újra megépítetnek az utcák és a kerítések, még pedig vizsantagságos időkben.

Látható, hogy a tizenharmadik versszakban a *Jeremiás* és *Dániel könyvére* utaló sorok ugyan nem maradnak el, de mivel konkrétumok nélkül, általánosítva szerepel a hosszú rabság, nehezen ismerhető fel a Mátéfi Jánosnak készült változatban.

A tizennegyedik strófában nem teljesen így jár el a másoló, hiszen Cyrus és Dárius neve teljesen kimarad az általa írott verzióból, mely *Ezsdrás könyvében*, ugyan kicsit korábban, nem a megadott helyen, de szerepel (Ezsd. 4,5. És felbérelni ellene tanácsosokat, hogy semmivé tegyék szándékát Czírusnak, Persia királyának egész idejében, Dárius persa király uralkodásáig.). Ezen a helyen a zsoltár *Ezsdrás könyvének* ezt a részét jelöli:

3,10. S midőn az építők letették az Úr templomának alapkövét, Jésua és Zorobábel oda állaták a papokat öltözetükben kürtökkel, s a Lévitákat, Ásáf fiait czimbalmokkal, hogy dicsérik az Urat, Izráel királyának, Dávidnak rendelete szerint.

3,11. És énekelének, dicsérvén az Urat és hálát adván néki, mert jó, mert mindörökké van az ő irgalmassága Izráelen! És mind az egész nép nagy felszóval kiált vala, dicsérvén az Urat, hogy az Úr házának alapköve immáron letéttet!

3,12. Nagy sokan pedig a papok és a Léviták és a családfők közül, a vének, a kik látták vala az első házat, mikor alapot vetnek vala most e háznak az ő szemök előtt, nagy felszóval sírnak vala, sokan pedig örömben nagy felszóval kiáltanak vala;

3,13. Úgy hogy a nép nem tudja vala megkülönböztetni az örömben való kiáltást a nép siralmának szavától, mert a nép kiált vala nagy felszóval, és ez a szó messze földre meghallatott.

Az ötvenegyedik zsoltár kapcsán fontos megemlíteni, hogy Nátán próféta nevét ugyan többször elhagyja, de az első, bevezető strófában, melyben a keletkezési körülményeket ismerteti, és

természetesen megemlíti Dávidot, a többi változattal ellentétben, Betsabét nevének nevezi, és nem Uriás feleségeként jeleníti meg. A szövegek másik, szorososan ugyan nem idetartozó sajátossága, hogy a források egy része az „Uriás nevét azonban megtöré” változatot hozza, másik részük pedig az „Uriás nejét azonban megtöré”. Körvonalazódni látszik tehát, hogy az ószövetségi helyek elhagyásának célja, illetve oka nem a tudatlanság vagy a Bibliában való járatlanság, hanem valami egészen más.

Ammon-országra Dávid hadat küldte, Szokás kívül ő maga honn hevere, Uriás nevét azonban megtöré, Azután oly hívét hadban veszteté.	Ammon-országra Dávid hadát küldte, Szokás kívül ő maga honn hevere, Betsábéval vétkezék, szeplősíté, Uriást, férjét az hadban veszeszté.
---	---

Ugyancsak az ötvenegyedik zsoltárban, az utolsó strófa kapcsán találhatunk jelentős változtatásokat.

A fattyú már lett vala, ki meghala, Mégis bűnét Dávid nem látja vala, Hogy meginték, magát s azt így siratá, Ötvenegyed énekben írván hagyá.	Az szent király bűnéért eképpen sira, Nagy haragja Istennek nagyon szála, Térő bűnösöknek ma is nagy példa, Ötvenegyed énekben írván hadta.
---	--

Az látszik ebben az esetben, hogy a másoló igyekszik azokat az információkat elhagyni, amelyeket nem közvetlenül a zsoltárból tudhat az alkotó. A variánsok többségében megjelenő „fattyú” ugyanis Betsabé és Dávid fia, akit akkor nemzett, mikor az aszszony férje még élt. Isten Náthán próféta által üzenetet küldött Dávidnak, hogy bűnéért a gyermek fogja életét veszteni, a fiú pedig valóban megbetegszik és, hiába böjtöl apja, nemsokára meghal. A Mátéfi-kódex másolója ebben az esetben is próbálja elhagyni a kontextust, ráadásul a strófa teljes átírásával aktualizálja is azt, hiszen azt mondja, hogy Dávid király ma is példa a megtérő bűnösöknek.

A hetedik zsoltár kilencedik strófája esetében a másoló szintén az egész strófát megváltoztatja.

Az tizenkét vármegye az sátonnál látta, Hogy Sámuel engemet királlyá választá, Mire hát, hogy királlyal egyaránt reám álla? Ha engemet te választál, bizony, rád támada.	Akkor egész zsidóság örömmel látja, Országos nagy gyűlésben neved magasztalja, Szód megtökéllésért igazságod vallja Szentelt királyod éljen, víg szóval áldja.
---	---

Itt látható, hogy Sámuel nevét elhagyja a másoló, sőt a sátor mint fontos ószövetségi hely, szintén eltűnik a strófából.

A néhány kiragadott példából az látszik tehát, hogy a Mátéfi János kódexének másolója igyekszik a tőle telhető legteljesebb módon kiirtani Bogáti munkásságának egy olyan jellegzetességét, az ószövetségi kontextust, melyeknek nagy szerepe volt abban, hogy az unitárius énekszerző zsoltárai szombatos körökben is terjedhessenek.

Érdekes szempontnak tűnik az is, hogy Árkosi János kódexe milyen fordításban közli Mózes második és harmadik könyvének fordítását. Dán Róbert azt írja róla, hogy a kompilátor, aki valószínűleg azonos lehet a fordítóval, aktualizálja a mózesi könyvek parancsait, tehát elhagyja a helyi vonatkozásokat, a földrajzi neveket, az egyiptomi népek leírását, ezenkívül hiányoznak a parancsokat bevezető felszólítások, melyek az eredeti szövegben azt hivatottak egyértelműsíteni, hogy az adott parancsok Izrael fiaira vonatkoznak. Elmaradnak továbbá a papi funkciókhoz kötött előírások, az áldozatok bemutatásának szabályai, és az idegen szolgáltókra vonatkozó részek, tehát minden ami „a XVI. század végén Erdélyben elméletileg vagy gyakorlatilag nem kötelezhette a szombatosokat”.¹³

Mózes harmadik könyvének harmadik része tizenhét versből áll, a szombatos fordító azonban mindössze ennyit tartott fontosnak lejegyezni:

„Örökkévaló rendtartás legyen ez az tú maradékitok között minden tú lakóhelyetekben, hogy semmi faggyat és semmi vért meg ne egyetek.”¹⁴

Ennek oka pedig az, hogy Mózes harmadik könyvének harmadik része többnyire az áldozatokkal és papi funkciókkal kapcsolatos szabályokat ír le, melyek az erdélyi szombatoság körében természetesen érvényüket veszítették.

Mózes második könyvének huszadik részében szintén rövidít a fordító, elhagyja a történeti kontextust és csak a szabályként értelmezhető részeket, mint például a tízparancsolat, veszi be a saját fordításába.

13 DÁN RÓBERT: *Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon*, Akadémiai, Budapest, 1987 (Humanizmus és Refomáció 13.), 29–30.

14 ÚJLAKI-NAGY RÉKA: *Korai szombatos írások*, Európa Alapítvány, Szeged, 2010 (Fiatalkor 7.), 194.

Láthatjuk tehát, hogy mindenekeelőtt arról van szó, hogy a fordító a történeti jellegű elbeszélésből kívánja kiszűrni a még mindig érvényben lévő és megvalósítható szabályokat.¹⁵

Újlaki-Nagy Réka arra hívja fel a figyelmet az Árkosi-kódexet bemutató munkájában, hogy ezekből a változtatásokból egyértelműen látszik a használat-centrikusság, illetve az, hogy az elhagyott versek, szövegelemek, illetve a finomító, általánosító fogalmazás olyan mozgalmat feltételez, melynek körvonalai még formálódnak, esetenként teoretikus problémák is felmerülnek például az ünnepekkel vagy a körülmétkedéssel kapcsolatban.¹⁶ Az is problémásnak látszik, ahogy a szombatos fordító az eredeti textushoz viszonyul. A Mózes könyvéből idézett részek ugyanis nem csak abban változnak, hogy a szabályokon kívüli részt nem írja le a fordító, hanem abban is, hogy több helyen változtat azon, szabadabban kezeli a szöveget, mint azt a szombatosokról tudni véljük. Hiszen a zsidó és szombatos magyarázat egyaránt a betű szerinti pontosságra, a hitelességre helyezi a hangsúlyt, ebben az esetben azonban nemigen találkozhatunk a „betű iránti hódolattal”. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy fontos hittételeken változtatna, hanem azt, hogy néhol hanyagul, pontatlanul kezeli a bibliai szöveget.¹⁷

Összefoglalva tehát, a mózesi parancsok kiemelése a használat-centrikusságot helyezi előtérbe, de a szövegeken finomít, gyakran általánosít, a történeti elbeszélés keretét kihagyja, és a fordítás nem feltétlenül pontos.

Ennek fényében talán már körvonalazódnak látszódnak dolgozatom elején említett téziseim. A *Mátéfi-kódex* zsolttárányaga tetten érhető hasonlóságokat mutat az *Árkosi-kódex* fent említett részével. Természetesen a zsolttárok esetében nem figyelhető meg a változtatás ilyen mértékben és mennyiségben, mert a két műfaj funkciója is teljesen más. Az azonban mindenképpen figyelemre méltó, hogy a Bogáti-zsolttárok hogyan változnak a szombatos körökben való használat során. Az ószövetségi helynevek, személynevek átírása, szövegből való eltávolítása szolgálhat praktikus okokat is, a köny-

15 ÚJLAKI-NAGY Réka: *Korai szombatos írások*, Európa Alapítvány, Szeged, 2010 (Fiatallilológusok füzetei, korai újkor 7.), 187.

16 ÚJLAKI-NAGY Réka: *Korai szombatos írások*, Európa Alapítvány, Szeged, 2010 (Fiatallilológusok füzetei, korai újkor 7.), 186.

17 ÚJLAKI-NAGY Réka: *Korai szombatos írások*, Európa Alapítvány, Szeged, 2010 (Fiatallilológusok füzetei, korai újkor 7.), 187.

nyen megjegyezhetőség, az egyszerűség is lehet szempont. Ugyanakkor érdemes felvetni azt is, hogy esetleg dogmatikai okokból változtat a *Mátéfi-kódex* másolója. A személy- és helynevek elhagyása mellett ugyanis egyéb sajátosságokat is észrevehetünk.

Bogáti a parafrázis elkészítése során, mint azt fentebb említettem, igyekszik végig ószövetségi kereteken belül maradni, ezért aztán azt is szinte minden esetben, gyakran kolofónban is értéünkre adja, hogy a zsoldárok a zsidó népnek, a zsidó népről szólnak. Számszerű adatokkal élve a Gilicze-féle kiadásban¹⁸ különböző kontextusban 106 alkalommal fordul elő a *zsidó* kifejezés. A *Mátéfi-kódex* másolója ebben az esetben is belenyúl a szövegbe, a 106 helyből 46 alkalommal változtatja meg a *zsidó* kifejezést valami másra. Néhol teljes strófákat megváltoztat, néhol azonban csak kimondottan ezt a kifejezést írja át. A *zsidó* szó helyettesítésére legtöbb helyen a *nép*, *szent nép*, *hívek* és *Izráel* állnak. Gondolhatnánk azt is, hogy a másoló retorikai érzékét zavarta a viszonylag sok ismétlés, más jelekből azonban arra kell gondolnunk, hogy a változtatásnak más oka kellett, hogy legyen, hiszen a Bogáti által gyakran használt retorikai elemeket a *Mátéfi-kódex* másolója számtalan alkalommal kiveszi a szövegből. Abban az eljárásban azonban, hogy nem kimondottan *zsidót* említ a másoló, hanem *népet*, illetve *szent népet* vagy *híveket*, tetten érhető akár egyfajta aktualizálás, akár pedig a magukra, szombatosokra való vonatkoztatása a zsoldároknak. Bogáti zsoldárai pedig különösképpen alkalmasak voltak erre a célra, hiszen az újszövetségi helyekben szűkölködő zsoldárátiratok a szombatoság keretei közé is beszoríthatóak voltak, és pusztán néhány szó, kifejezés változtatásával ez az elnyomott és üldözött közösség is magának érezhette és használhatta ezeket az alkotásokat.

Az azonban nem csak ez, az ószövetségi helyekkel való problematika és az aktualizálás kapcsolhatja össze Árkosi János és Mátéfi János kódexét. Néhány más pontban is érintkezik a szombatos hagyomány két ránk maradt kéziratosságyűjteménye.

A *Mátéfi-kódex* tartalmaz például egy, Dán Róbert szerint pontatlan, helytelen kalendáriumot,¹⁹ és Kohn Sámuel tudni véli,

18 BOGÁTI FAZAKAS Miklós: Magyar Zsoldár, Országos Széchenyi Könyvtár, Bp. <http://mek.oszk.hu/07900/07965/07965.htm> (letöltve: 2013. 12. 01.).

19 DÁN Róbert: *A szombatos kalendárium*, Az országos Széchenyi Könyvtár évkönyve, 1968, 297–304., 299–300.

hogy egykor a *Szombatosok régi könyvében* is volt egy,²⁰ bár Újlaki-Nagy Réka szerint erre semmi kézzel fogható bizonyíték nincs,²¹ így ez nem elég érv a két kódex hasonlóságára, de mindenképpen érdemes megjegyezni.

Ezenkívül az *Árkosi-kódex* Bogáti-zsoltárai, ha nem is egyeznek meg teljesen, de sokban hasonlítanak a *Mátéfi-kódex* és az *Abasfalvi zsoltárkönyv* változataira. Az *Árkosi-kódex* azonban mindössze hat Bogáti-zsoltárt tartalmaz, ezeknek vizsgálata pedig azt mutatja, hogy minden bizonnyal nem ugyanaz a forrása, mint a *Mátéfi-kódex*nek, de közel áll hozzá. Például szolgálhat a huszonkilencedik zsoltár, melynél a legtöbb forrásban „Az Úr hatalmas szavától az földek úgy ingnak” sor szerepel, míg a Mátéfi illetve az Abasfalvi-féle hagyományban, valamint az *Árkosi János-kódex*ben is egy másik variáns szerepel: „Isten hatalmas szavától az földek úgy lógnak”. Mivel azonban az *Árkosi-kódex*ben megtalálható zsoltárok mennyisége és minősége nem feltétlenül megfelelő a további vizsgálatokra, és így a következtetések levonására, ez csak egy feltevés.

Ezeken kívül Árkosi János kódexében megtalálható egyik, *Mózes prófétának...* kezdetű Arisztotelész elleni polemikus irat egyetlen más forrásban, Mátéfi János kódexében maradt fent. A *Mátéfi-kódex* ezen kívül még két polemikus iratot is tartalmaz, melynek további forrásáról szintén nem tudunk. A prózai szövegek keletkezését a XVI. század utolsó évtizedeire teszik, noha a kódexben megjelent másolat az 1620-as évszámot hozza.²² Varjas Béla szerint az elsőnek (*Az zsidó hűtön valók...*) és a harmadiknak (*Mózes prófétának...*) minden bizonnyal Eössi András a szerzője, mert vita-módszere, stílusa, kifejezései hasonlítanak a tanító énekekéhez. A szerzőnek viszont Dávid Ferenc, Matthias Vehe-Glirius és Hunyadi Demeter kortársának kellett lennie, ez pedig nem lehetett más, mint a szombatos szekta hitelveinek feltalálója, Eössi András.²³ A második értekezés stílusa azonban eltér az előző kettőtől, ezt Varjas Óvári Benedeknek tulajdonítja.²⁴

20 KOHN Sámuel: *A szombatosok: Történetük, dogmatikájuk és irodalmuk, különös tekintettel Péchi Simon főkancellár életére és munkáira*, Athenaeum, Bp., 1889, 117–119.

21 ÚJLAKI-NAGY Réka: *Korai szombatos íráások*, Európa Alapítvány, Szeged, 2010 (Fiatall filológusok füzetei, korai újkor 7.), 15.

22 *Régi Magyar költők tára XVII/5*, szerk.: STOLL Béla, Bp., Akadémiai, 1970., 485.

23 Uo.

24 Uo.

A felsorolt párhuzamok a két kódex között talán nem elégségesek arra, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le, vagy megpróbáljunk közvetlen leszármazási kapcsolatot találni a kódexek, illetve azok szövegei között, azonban ezek a közös vonások minden valószínűség szerint nem a véletlen művei. Tekintve, hogy az utókorra maradt szombatos korpusz kicsi és zárt, nem képtelenség azt feltételezni, hogy a *Mátéfi János-kódex* másolójának fejében hasonló hagyomány élt, mint amelyek a szombatos kolligátum egy-egy részletében megtalálhatóak. Ennek tekintetében a Mátéfi János kódexének anyagában nem egy hibás, romlott Bogáti-Psalteriumot kell látnunk, hanem a másolásakor még formálódó, hitelveit építgető vallás egy olyan szegmensét, mely abból célból készült, hogy az új irányzatnak használható szövegeket adjon.

